

ЗАСТОСУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ НАБУТТЯ УЧНЯМИ ПРАВОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Ніна НОВИЦЬКА,

*учитель-методист правознавства, відмінник освіти України,
практичний психолог, Київська гімназія східних мов №1*

У статті схарактеризовано значення технологій інтерактивного навчання, що створюють необхідні умови для формування життєвої та навчальної компетентностей учнів та розвитку й виховання особистості активних громадян з відповідною сучасним викликам системою цінностей. Йдеться про поняття інтерактивного навчан-

ня, роль учителя та учнів у цьому процесі, структуру такого уроку, вибір найдоцільнішого методу навчальної діяльності на уроці правознавства.

Ключові слова: інтерактивне навчання, технології інтерактивного навчання, методи навчання, учні, мотиви навчання, цінності, правові компетентності.

USE OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES OF INTERACTIVE STUDYING FOR RECEIVING LEGAL COMPETENCES BY STUDENTS. Nina NOVYTSKA, Methodist-Teacher, Excellence in Education of Ukraine, Practical Psychologist, Gymnazium of Oriental Languages №1, Kyiv.

In this article we discuss the value of technologies interactive studying, which create the necessary conditions for the formation of life and training students' competences. The development and education of the personality as an active citizen according to the modern challenges. We speak about the concept of the interactive studying, the students' and teacher's role in this process the structure of the lessons, and the choice of the best teacher's, methods during the science of law lesson.

Keywords: value, technologies interactive studying, student's competences, teacher's methods, law competences.

Постановка проблеми. Загальна тенденція демократизації та гуманізації системи загальної середньої освіти обумовлює необхідність модернізації існуючих та пошуку нових, таких, що базуються на засадах особистісно-орієнтованої, моделей освіти. Соціально-економічні зміни, що відбуваються в українському суспільстві, а також новітні досягнення психологічної та педагогічної галузей науки потребують перегляду та переосмислення підходів до розвитку проблеми правового виховання, формування правосвідомості та правової культури, зокрема, пошуку форм і методів активізації цього процесу [7, с. 378].

Застосування технологій інтерактивного навчання дають змогу зорієнтувати навчання правознавства на результат і здобуття учнями найважливіших компетентностей, сформувати особистість зацікавлену в процесі здобуття знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел засвідчив, що останнім часом різноманітні аспекти правового виховання і формування правосвідомості та правової культури перебувають у центрі уваги багатьох учених, зокрема таких правознавців: В. Андрейцев, Ю. Битяк, О. Ганзенко, В. Головченко, І. Голосніченко, С. Демський, О. Денісова, І. Дмитрієнко, Ю. Калиновський, Н. Коваленко, Д. Колесніченко, М. Козюбра, О. Косаревська, А. Кутиркін, Т. Кушнірова, З. Легуша, Л. Макаренко, Л. Марченко, М. Матузов, І. Невважай, В. Оксамитний, І. Осика, Р. Подберезський, О. Пометун, В. Сальников, О. Семітко, А. Скуратівський, В. Стреляєва, Є. Тагарінцев, В. Тацій, Ю. Тодика, Н. Удод, В. Черней, І. Яковюк та ін. Особливості індивідуального розвитку школярів аналізувались у дослідженнях Л. Божович, В. Давидова, Л. Занкова, С. Максименка, В. Моляка, С. Рубінштейна та ін. Визначення принципів формування змісту освіти знаходимо у наукових доробках Ю. Бабанського, Вол. Бондаря, С. Гончаренка, О. Корсакової, В. Краєвського та ін. Про дидактичні засоби підвищення ефективності засвоєння знань йдеться у працях П. Кулагіна, М. Скаткін і Г. Батуринової, А. Усової та ін. Засоби активізації пізнавальної

діяльності і формування пізнавальних потреб розкривають Ю. Бабанський, М. Махмутов та ін.

Мета статті – окреслити актуальність застосування методів інтерактивного навчання, обґрунтувати їх ефективність в умовах трансформації суспільства від тоталітаризму до демократії.

Виклад основного матеріалу. Демократія не виникає сама по собі, а становлення демократичного суспільства відбувається тільки за участі кожного. Школа – модель суспільства і саме тут, щоб говорити про права людини, рівність і свободу, ми маємо почути конкретну дитину, учня, який сам має говорити про ці проблеми, а не залишатися «одиницею процесу». А він, учень, мовчить, бо говорити не хоче. Тож мета більшості новітніх освітніх інновацій – сформувати учня зацікавленого у здобутті знань, організувати продуктивну співпрацю вчителя і учнів, зорієнтувати навчання на результат і набуття учнями найважливіших компетентностей, рівноправні партнерські стосунки між учнем та вчителем у цьому процесі.

За даними багатьох дослідників навчання сьогодні не відповідає найважливішим потребам суспільства.

Американські соціологи за результатами проведеного опитування дійшли висновку, що в середньому лише 10% опитаних правильно відповіли на запитання з різних предметів. Інший російський педагог М. Балабан дійшов дивного для вчителів висновку: школа, незалежно від того, в якій країні вона знаходиться, успішно навчає лише одного з десяти своїх учнів [1, с. 96]. Пояснення цього факту дуже просте: тільки 10% здатні вчитися з книгою в руках. Решта учнів також здатні вчитися, але не з книгою в руках, а по-іншому: «своїми вчинками, реальними справами, всіма органами чуття». Результати цього та багатьох інших досліджень спонукають до висновку, що навчання має будуватися інакше, у такий спосіб, щоб усі учні могли вчитися. Один з варіантів організації навчального процесу – використання в діяльності педагога технології інтерактивного навчання.

У глосарії термінів ЮНЕСКО поняття «педагогічна технологія» трактується як конструювання та оцінювання освітніх процесів шляхом врахування людських, часових та інших ресурсів для досягнення ефективності освіти. Педагогічна технологія відповідає на запитання як, яким чином (методами, прийомами, засобами) досягти поставленої педагогічної мети [5, с. 275].

Інтерактивне навчання можна розглядати як «організацію вчителем за допомогою певної системи способів, прийомів, методів освітнього процесу, заснованого на: суб'єкт-суб'єктних стосунках педагога й учня (паритетності); багатосторонній комунікації; конструюванні знань учнем; використанні самооцінки та зворотного зв'язку; постійній активності учня [4, с. 7]».

Мета інтерактивного навчання – створення педагогом умов навчання, за яких учень сам відкриватиме, здобуватиме й конструюватиме знання та власну компетентність у різних галузях життя. Саме це є принциповою відмінністю цілей інтерактивного навчання від цілей традиційної системи

освіти. Вони дають змогу кожному учневі виявити ініціативу, самостійність у роботі та створює умови для природного самовираження учня [3, с. 27]. Ці методи створюють необхідні умови як для формування життєвої та навчальної компетентностей учнів, так і для розвитку й виховання особистості активних громадян з відповідною системою цінностей [4, с. 13].

Термін «інтерактив» прийшов до нас з англійської: «*inter*» – поміж-, серед-, взаємо-; «*act*» – діяти, отже, «*interact*» – взаємодіяти. Інтерактивність у навчанні – це взаємодія учнів, перебування їх у режимі бесіди, діалогу, спільній дії. Отже, інтерактивним може бути названий метод, за застосування якого суб'єкт навчання є активним учасником: говорить, управляє, моделює, пише, малює тощо, тобто, не виступає тільки слухачем, спостерігачем, а бере активну участь у тому, що відбувається, створює це [5, с. 268].

Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається тільки шляхом постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це спів-навчання, взаємонавчання (колективне, групове навчання у співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють і здійснюють.

Учитель в інтерактивному навчанні виступає організатором процесу навчання, консультантом, фасилітатором, який ніколи не «замикає» навчальний процес на собі. Головними в процесі навчання є зв'язки між учнями, їх взаємодія та співпраця. Результати навчання досягаються взаємними зусиллями учасників процесу навчання, учні беруть на себе відповідальність за результати навчання.

Більше ніж 2400 років тому китайський філософ Конфуцій зазначив: «Те, що я чую, – я забуваю. Те, що я бачу, – я пам'ятаю. Те, що я роблю, – я розумію». Ці три прості твердження обґрунтовують потребу людини в активному навчанні.

Учитель не може зробити розумову працю за учнів, оскільки тільки вони здатні поєднати те, що вони чують і бачать, у значуще ціле. Без можливості обговорювати, ставити запитання, опрацьовувати і навіть навчати іншого навчатися реально засвоєння не відбувається.

Коли навчання активне, учень постійно перебуває в стані пошуку, хоче отримати відповідь на запитання, потребує інформації, щоб розв'язати проблему, або розмірковує разом з іншими над способом виконання завдання.

Правова компетентність – сукупність основних теоретичних знань, правових навичок і вмій, здібностей та рис особистості, що складають її готовність до накопичення знань та їх використання на власному правовому досвіді.

Правова освіта є тією складовою, за допомогою якої здійснюється дуже важливе завдання – формування правового світогляду. Уміння дивитися на світ з правової точки зору – це необхідний елемент світогляду. Адже право – це закріплені правовими нормами відносини – відносини з дітьми, батьками, сусідами, державою, суспільством. Правові знання необхідні не

лише фахівцям, сьогодні вони стали нагальною потребою всіх громадян [3, с. 26].

Щоб бути ефективним сьогодні, вчителі мають використовувати як повсякденний інструментарій інтерактивне навчання з усіма технологіями роботи в малих групах, проекти, дебати та інші види дискусії, експериментальні вправи, моделювання, соціологічні дослідження й прості й опитування тощо.

Застосування технологій інтерактивного навчання висуває певні вимоги й до *структури уроку*. Як правило, структура інтерактивного уроку складається з трьох основних частин: *вступної*, завданням якої є мотивація навчальної діяльності учнів, актуалізація опорних знань і уявлень учнів та оголошення, представлення теми й очікуваних навчальних результатів; *основної*, що передбачає опанування учнями нового змісту; *підсумкової*, коли засвоєння систематизується й узагальнюється, відбувається рефлексія процесу навчання й оцінювання результатів уроку [4, с. 31–32].

Після актуалізації опорних знань, уявлень учнів, формування в них мотивів до опанування нової теми, вчитель має забезпечити активне опрацювання й повноцінне засвоєння учнями нового матеріалу. А це, своєю чергою, потребує підштовхування учнів до постановки запитань, пошуку, осмислення матеріалу, пошуку відповідей на попереднє запитання, до формулювання нових запитань і намагання відповісти на них. Цю другу – середню частину уроку як етап навчального пізнання – в активному навчанні часто називають етапом «побудови учнями знань», підкреслюючи у такий спосіб, що учні не засвоюють знання, що передаються кимось, а будують їх самостійно в процесі активного пошуку та мисленнєвої діяльності.

Структурними компонентами навчального пізнання є усвідомлення (розуміння, сприйняття) навчального завдання, сприйняття об'єкта учіння, усвідомлення навчального матеріалу, застосування знань, умінь, рефлексія, самоконтроль і самооцінка.

Як обрати метод, що дасть змогу досягти найефективнішого результату? Ця робота передбачає вирішення багатьох питань, серед яких: аналіз групи (її склад та досвід, готовність до навчання), визначення мети, розуміння проблеми, що має бути розв'язана за допомогою методу, розуміння своїх труднощів та проблем, що можуть виникнути, і, врешті, технічні можливості застосування (час, приміщення, обладнання тощо).

Необхідно акцентувати увагу на тому, що метод інтерактивного навчання не можна перетворювати на засіб розважання учнів під час уроку. Створена методом сприятлива психологічна атмосфера не може бути єдиним і достатнім результатом заняття. Адже, не можна приховати некомпетентність у змістовому й методичному аспектах, переполюючи освітній процес різноманітними методами. «Навіть нетрадиційні методи не можуть самі собою гарантувати успіх освітнього процесу. Тільки відпрацьоване й обмірковане застосування методів у поєднанні з ґрунтовним знанням теми забезпечує планомірний розвиток освітньої ситуації [2, с. 134]».

Так, наприклад, під час уроку в 11 класі на тему: «Права і свободи дитини в Україні в XXI ст.: здобутки, проблеми, перспективи», присвяченого Декларації прав дитини ООН, Конвенції ООН про права дитини, формулюємо очікувані результати. Після цього уроку учні зможуть: пояснювати, які Міжнародні стандарти прав дитини існують в галузі захисту прав дитини та як вони захищають дитину; наводити приклади прав батьків і дітей; аналізувати ситуації та висловлювати власне ставлення щодо порушення прав дітей в школі та сім'ї; аргументувати власну точку зору з розглядуваних питань; розповідати про державні служби та організації захисту прав дитини; висловлювати власне судження щодо важливості і значення поширення знань про права дитини у суспільстві.

Орієнтовний план проведення уроку

Підготовчий етап розпочинається за 2 тижні до визначеної дати проведення уроку. Користуючись методом «Знаємо – хочемо дізнатися – дізналися» [6, с. 21], учні визначають, що їм відомо про права дитини, про що вони зможуть дізнатися.

Необхідний час: 15 хв.

Хід роботи:

1. Називаємо тему та просимо учнів подумати, що вони вже знають із цієї теми. Перш ніж запрошувати учнів до відповіді, корисно спочатку націлити їх на роботу в парах і скласти перелік своїх ідей.

2. Креслимо таблицю на дошці чи великому аркуші паперу.

3. Запрошуємо учнів висловитись і назвати те, що їм відомо з цієї теми. Записуємо їхні ідеї в колонку «Що знаємо?».

4. Націлюємо учнів подумати, які вони мають запитання з цієї теми. Спочатку вони можуть проаналізувати вже відоме та відзначити, де їхнє знання є неповним. Записуємо їхні запитання до таблиці у стовпчик «Про що хочемо дізнатися?».

5. Колонку «Про що дізналися?» заповнюємо після проведення «круглого столу».

Отже, ми у такий спосіб визначили коло питань для обговорення під час «круглого столу», проте воно є досить значним (питань, що цікаві учням, дуже багато).

Наступним етапом роботи є застосування методу «Діалог».

Мета: спільний пошук групами узгодженого рішення – питань, що обговорюватимуться під час проведення «круглого столу».

Необхідний час: 30 хв.

Порядок роботи: 1. Учні об'єднуються у групи по 5–6 осіб і групу експертів; 2. Учитель ставить перед робочими групами завдання, яке виконується протягом 7 хв.: підготувати по три питання, які мають бути розглянуті під час «круглого столу». Група експертів складає свій варіант виконання завдання, стежить за роботою груп і контролює час.

По завершенні роботи представники від кожної робочої групи на дошці або аркушах паперу роблять підсумковий запис. Потім почергово презент-

тують результати роботи (3-4 хв) кожної групи. Експерти фіксують спільні погляди.

3. Після завершення презентації експерти пропонують узагальнену відповідь на завдання, аргументуючи вибір. Групи висловлюють власну думку.

4. Кінцевий результат записується до зошитів. Формуються групи з підготовки визначених запитань.

Учні 11 класу зупинилися на таких питаннях: міжнародні стандарти в галузі захисту прав дитини (інформаційне повідомлення); де проходить межа між вихованням та насильством; експлуатація дітей в Україні – як запобігти чи допомогти дитині; як забезпечити вільний розвиток особистості; як дитині захистити її порушені права?

Учні об'єднуються у групи, що готують запитання до «круглого столу» (по 3–5 осіб). Кожна група, працюючи за визначеним напрямом, отримує консультації вчителя, проводить анкетування серед гімназистів, батьків, вчителів, добирає факти порушення прав дитини в сім'ї та школі, складає перелік організацій, які опікуються правами дитини.

Під час проведення «круглого столу» слід нагадати учням, щоб вони шукали відповіді на свої запитання та відзначили всі нові ідеї, яких не очікували.

Найбільш гострі та бурхливі дебати розгортаються навколо питання «Де проходить межа між вихованням та насильством?». Старшокласники висловлювали різні, часто протилежні точки зору. Група експертів робить висновки про роботу груп та представлені гімназистами матеріали.

Учні повідомляють про що дізналися. Спочатку вони називають відповіді, які знайшли на свої запитання, а потім – усі цікаві або важливі ідеї, які виявили. Записуємо їх до таблиці в колонку «Про що дізналися?».

Робота, що була проведена учнями під час підготовки до «круглого столу» та у процесі представлення здобутих результатів, показала, що саме наводячи приклади прав батьків і дітей, аналізуючи ситуації та висловлюючи власне ставлення щодо порушення прав дітей в школі та сім'ї, звертаючись до Міжнародних стандартів у галузі захисту прав дитини, аргументуючи власні погляди з розглядуваних питань учні по-справжньому заглиблюються у проблеми сучасного суспільства, переймаються ними та проблемами тих, хто потребує захисту.

Головний висновок, до якого дійшли старшокласники на уроці – це те, яким важливим є поширення знань про права дитини у суспільстві, про державні служби та організації захисту прав дитини. Старшокласники виявили бажання донести ці знання до учнів початкової та основної школи, щоб самим долучитися до важливої справи захисту прав дитини в Україні.

Висновки. Практика застосування педагогічних технологій інтерактивного навчання засвідчує високу результативність правової освіти учнів Київської гімназії східних мов №1. Значна кількість випускників щороку обирають правознавчі спеціальності для продовження навчання у вищих

навчальних закладах. Гімназія як щорічна учасниця Київського міського конкурсу на кращу організацію правової освіти та правового виховання учнів посідає у Святошинському районі столиці призиви місця: 2010 р. – 1-ше місце, 2011 р. – 2-ге, 2012 р. – 1-ше, 2013 р. – 2-ге, 2014 р. – 3-тє, 2015 р. – 2-ге, 2016 р. – 1-ше. Особистісно-орієнтований підхід із застосуванням технологій інтерактивного навчання відкриває можливість для удосконалення змісту правової освіти, спрямованого на виховання соціально зрілої, гармонійно розвиненої особистості – носія правових компетентностей.

Література

1. *Зверев, А.* 10:90 – новая статистика интеллекта [Текст] // Знание – сила. – 1997. – №4. – С. 92–97.
2. *Иновационные методы в гражданском образовании* [Текст] / В. Величко, Д. Карпиевич, Е. Карпиевич, Л. Кирилук. – Мн., 1999. – 286 с.
3. *Новицька, Н. І.* Особистісно зорієнтовані технології у правовій освіті гімназистів [Текст] / Н. І. Новицька // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – Пляяди. – 2005. – № 9–10. – 26 с.
4. *Пометун, О. І.* Енциклопедія інтерактивного навчання [Текст] / О. І. Пометун. – К., 2007. – 144 с.
5. *Пометун, О. І.* Методика навчання історії в школі [Текст] / О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. – К. : Генеза, 2006. – 328 с.
6. *Права людини. Методичні рекомендації для вчителів загальноосвітніх шкіл, гімназій та ліцеїв* [Текст] / [авт. кол.: Т. Бжезовська, А. Булда, Л. Заблоцька та ін. ; під ред. Л. Грузінової, Л. Заблоцької, І. Усенка, Г. Цвікальської] / Українська Правнича Фундація. – Х. : Право, 1996. – 160 с.
7. *Правове виховання в сучасній Україні : монографія* [Текст] / [авт. кол.: А. П. Гетьман, М. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін. ; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна]. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2013. – 440 с.